

Bortforklaringens psykologi

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Hvordan forsvare for deg selv at du handler uetisk?

Moralsk dissonans er ubehaget som oppstår når du fristes til å gjøre noe du egentlig mener er galt. Moralsk nøytralisering er metoder du bruker for å rettferdiggjøre handlingen for deg selv. Forkastelig atferd skyldes ikke nødvendigvis at personen har lavere moral enn andre, men ofte at vedkommende ikke har blitt utfordret på sine begrunnelser for å handle uetisk, ifølge Øyvind Kvalnes, filosof og førsteamanuensis ved BI.

Kvalnes var en av foreleserne ved EAWOP-konferansen i Oslo i mai. Han mener tankegods og begreper fra moralpsykologien kan bidra til en bedre forståelse av etiske feilgrep i organisasjoner, eller hos enkeltpersoner med makt i kraft av sin profesjon – som leger, advokater og psykologer. Med utgangspunkt i kriminologene David Matza og Gresham Sykes beskrev han en prosess som går fra moralsk dissonans via moralsk nøytralisering der personen overbeviser seg selv om at handlingen kan forsvares – til at tvilsom atferd etter hvert normaliseres. Nøytraliseringen kan eksempelvis foregå ved å benekte at en har ansvar: «Jeg bare gjør det jeg får beskjed om», eller at en forsvarer seg med at skaden ikke blir så stor, at det finnes andre hensyn som er viktigere enn at en enkeltperson blir skadelidende.

Kvalnes presenterte også et «navigasjonshjul for etisk analyse». Det inneholder spørsmål som: Har vi lov til å gjøre dette? Er det i samsvar med verdigrunnlaget vårt og med våre etiske retningslinjer?

På arbeidsplassen er det avgjørende å ha en kultur der folk tør å yte motstand og å ytre seg kritisk når en ser at en kollega – eller en leder – er i ferd med å tråkke over etiske grenser, mente han. (Psykologtidsskriftet)